

Малки статии и вестии

Южномакедонскиѣ карстови езера презъ послѣднитѣ четири години

отъ Димитъръ Ярановъ

Въ Южна Македония се намиратъ многобройни езера, езера-блата и блата, които претърпѣха презъ послѣднитѣ четири години основни промѣни, било поради намѣсата на човѣка или пѣкъ поради природни причини, които ще трѣбва да бждатъ установени чрезъ проучвания, тѣй като и едниѣ и другитѣ промѣни сж съ неизмѣрими стопански последици.

Антропогенно предизвиканитѣ промѣни се състоятъ било въ промѣняне очертаванията на езерата (Бутковско езеро) или пѣкъ въ тѣхното пълно изчезване, както е случаятъ съ Тахино езеро. Пазарското (Енидже-Вардарското) езеро-блато и Амаатовското и Арджанското блата. Характерътъ на тия промѣни и последицитѣ отъ тѣхъ ще бждатъ изложени на друго мѣсто. Заслужава само да се отбележи, че тия промѣни сж засѣгнали само единъ типъ езера: тия които сж се образували при долнитѣ течения на рѣкитѣ като резултатъ отъ скорошни потъвания.

Съвсемъ други промѣни ставатъ презъ послѣднитѣ четири години съ южномакедонскиѣ карстови езера и блата безъ површенъ оттокъ. При всички безъ изключение се забелязва тенденция къмъ покачване на нивото. Тая тенденция е изразена най-добре при Островското езеро, поради което ще се спра на него малко по-подробно.

Островското езеро показва извънредно голѣми периодични колебания въ своето ниво, по-голѣми отъ колебанията на което и да е друго карстово езеро въ Балканския полуостровъ — колебания до 30 метра вжтре въ единъ и половина вѣкъ. Особено низко е било нивото на това езеро преди началото на 19 вѣкъ, само на около 515 м. Днешното островче, на което се вижда едно добре запазено минаре, при с. Острово, е било свързано съ сушата и селото се е намирало въ сжщностъ именно върху това тогавашно полуостровче. Това напустнато селище се нарича сега Старо Острово. По сжщото време е водилъ удобенъ пѣтъ покрай езерото отъ с. Острово покрай западния брѣгъ на езерото до с. Пжтеле. Тоя пѣтъ не се е показалъ при никое отъ следващитѣ низки положения на езерото.

Въ началото на 19 вѣкъ се забелязва повишаване на нивото на езерото, къмъ тридесеттѣ години на сжщия вѣкъ езерото се отдрѣпва отново, безъ да достигне старото низко ниво, следъ което започва постепенно повишаване на нивото, което ѣ достигнало своя максимумъ около 1856 до 1860 г., главно около 1858 година — 545 метра! Това високо ниво не е било надминато при никое по-сетнешно високо състояние. Тогава сж били

залѣти най-низкитѣ къщи на селото Пжтеле, като „бъчвитѣ сж плували въ зимницитѣ“, както се изразяватъ старитѣ люде, които помнятъ това високо състояние на нивото. Абсолютната височина на нивото по онова време може да се установи по следитѣ, които езерото е оставило тогава върху хълма на Старо Острово и къщитѣ на Пжтеле, сжщо и върху нѣкои части отъ брѣга.

Отъ края на шестдесеттѣ години на миналия вѣкъ започва ново понижаване на водитѣ на езерото, като на 1899 година се достига до единъ отдавна незапомненъ минимумъ: 525.73м. Тая височина е установена съ помощта на лимнометъръ, поставенъ отъ дирекцията на линията Солунъ — Битоля, която линия минава покрай Островското езеро и постоянно се заплашва отъ наводняване поради което най-послед трѣбваше да бжде построена варианта, която да не може да бжде заливана.

Следъ едно краткотрайно покачване до 529.61 м. на лѣтото на 1902 година въ края на 1903 година настѣпва най-голямиятъ регистриранъ до сега минимумъ — 525.70 м. — съ 3 см. по-низкъкъ отъ минимумъ на 1899 г.

Отъ тогава насамъ започва постепено покачване, като около 1920 г. започва ново спадане и второстепененъ минимумъ къмъ 1922 г. Следъ това идва пакъ покачване, новъ минимумъ къмъ 1934 г. и отъ тогава насамъ постепено покачване. На означената година нивото на езерото е било на кръгло 530 м., на края на м. юний 1941 г. то бѣше на 542,85 м.!

Постепенното покачване на езернитѣ води презъ последнитѣ 7 години съ около 13 м. има за последица основна промѣна на очертанията на езерото особено отъ южна страна, гдето то допира до една голѣма длувиална повърхнина, явила се на мѣстото на езерото като резултатъ отъ наноситѣ на рѣкитѣ, които идватъ отъ Кайлярско. Промѣна се забелязва и отъ северния край на езерото, гдето се наложи измѣстването на желѣзопътната линия. Напротивъ, отъ западната и отъ източната страна на езерото, гдето брѣговетѣ сж стрѣмни варовити откоси, не се забелязватъ почти никакви промѣни въ очертанята на езерото.

Промѣната въ нивото на езерото може да се установи не само по даннитѣ на лимнометѣра и по разказитѣ на селянитѣ, но и по видимия ефектъ. Навредъ се виждатъ дървета, удавени наполовина или изцѣло. Тия които сж били залѣти миналата и по-миналата година, сж вече изсъхнали и надъ водата се виждатъ само сухи ветки. Тия пъкъ, които сж били залѣти тая година, се зеленеятъ още, като въ нѣкои случаи се намиратъ далеко въ езерото. На много мѣста, особено около с. Пжтеле, стърчатъ върховетѣ на удавени дози, а подъ сжщото село се вижда и параклисътъ Св. Пантелеймонъ, чиито основи сжщо сж залѣти отъ придошлитѣ води на Островското езеро.

Стопанскитѣ последици отъ разливането сж грамадни. Особено зле е пострадало с. Нови-градъ (Вегора), при южния край на езерото. 60% отъ неговитѣ ниви сж залѣти отъ езерото и на жителитѣ на селото остава сега само овцевѣдството и малко лозя по височинитѣ, които ограждатъ селото отъ западъ.

Едновременно съ Островското езеро се повишава нивото и на съседното нему Петърско езеро. Това езеро има срѣдно ниво около 574 м.

Забележително е, при това, че нивото му върви почти паралелно съ движението на нивото на Островското езеро, обаче не винаги. Така например големият минимум на Островското езеро от 1903 година не е бил почувствуван никак от Петърското езеро, а незначителният минимум на Островското езеро от края на 1908 г. е бил почувствуван много осезателно от Петърското езеро, чието ниво се понижило на 572.20 м. През последните години нивата на двете езера вървят отново задружно, като през 1927 година Петърското езеро е имало ниво няколко сантиметра под 572 м., а сега има ниво 574.80 м. Това ниво е било достигнато на месец май, 1941 г. като нѣщо изключително и незапомнено от много години насам. През м. юний нивото бѣше спаднало отново съ 20 см. и се бѣше стабилизирало на около 574.60 м. При това положение езерото е залѣло помалкѣ къщи на с. Петърско, много ниви и лозя на селата Петърско, Пѣтеле и Суровичево. Полуостровчето, на което се намира параклисчето Св. Синасъ, се е превърнало на островче, което стѣрчи изолирано срѣд южния край на езерото. Увеличените размѣри на Петърското езеро се очертават и от единъ пояс от трѣстика, който, вмѣсто да се намира непосредствено до брѣга, се очертава като много ясна зелена ивица вътре въ езерото.

При по-низко ниво водата на Петърското езеро се изтича чрез единъ стотина метра дълъг оттокъ въ единъ „пониръ“, т. е. поноръ, като на тоя оттокъ се е намирала и една воденица. Сега тоя поноръ е залѣтъ напълно от езерото и мѣстото му се познава само по обстоятелството, че тамъ се събират много нечистотии, които остават по повърхността.

Повишило е своето ниво и Зазерското езеро, което при минимумъ разположение на своето ниво е безотточно, а сега се изтича въ Врапчинското езеро. Това езеро от своя страна сѣщо е повишило своето ниво, като се е разлѣло върху два пѣти по-големо пространство. Рѣка Мраморъ, чрезъ която това езеро се изтича въ Петърското езеро, представя днесъ една голѣма рѣка съ значителна скорост на своя воденъ токъ, поради което се използва за воденици.

Къмъ групата Саржголски езера, за които бѣше дума до тукъ, може да се причисли и Кожанското блато, което показва сѣщо през последните 4 години значително повдигане на своето ниво. Точни цифрени данни за него не могат да се дадат, но като се сѣди по заливането на шосето отъ Солунъ за Кожани, може да се заключава, че това повдигане на нивото възлиза на минимумъ 2 метра. Чрезъ това повдигане на нивото се е стигнало, може да се каже, до превръщане на блатото въ езеро, дълбоко дѣ 4 $\frac{1}{2}$ метра, въ което поради това на много мѣста не може да вирѣе никаква растителность, зачоренена на дъното. Хиляди декари ниви сѣ били залѣти дори презъ пролѣтѣта на 1941 г.

Саржголските езера се изтичатъ, твърде вѣроятно е, чрезъ голѣмите карстови извори при с. Гугово, гдето се образува върху една карстова заравненост Нисийското блато. То сѣщо така е повишило презъ последните 4 години своето ниво съ около 2 метра, тъй че е залѣло много градини и ниви.

Съ една дума, всички саржголски езера и свързаните съ тѣх блата

повишаватъ своето ниво презъ последнитѣ четири — петъ години, като максимумътъ изглежда, че е билъ достигнатъ презъ месецъ май 1941 г.

Въ връзка съ това не е излишно да се отбележи, че се е повишило значително и нивото на Преспанското езеро за което нѣмамъ за жалость по точни данни. За всѣки случай заслужава да се отбележи, че сж били залѣти презъ тая година доста къщи отъ с. Перово, при северния край на Голѣмото Преспанско езеро.

Не се забелязва нѣквава осезателна промѣна само въ нивото на Охридското и Костурското езера, които, както е известно, притежаватъ нормаленъ повършенъ оттокъ.

Изгънатииятъ синхронизъмъ въ движението на нивата на отдѣлнитѣ карстови и полукарстови езера, езера-блата и блата въ Южна Македония, които не винаги сж гидрографски свързани, показва нѣкаква обща причина за колебанията, която ще трѣбва тепърва да се установи. Твърде възможно е тя да е прѣко или косвено климатично обусловена. Тая връзка ще трѣбва да бжде проучена, обаче, много основно, тъй като привидно тя липсва, специално епохитѣ на възходящо движение не съвпадатъ нито най-малко съ епохитѣ на по-голѣми валежи.

Целъта на настоящата малка бележка е да се отбележи фактътъ, че нивото на южномакедонскитѣ езера се повдига презъ последнитѣ четири години и че е нужно въпросътъ да се подложн на ново системно разглеждане, тъй като всички досегашни опити сж абсолютно незадоволителни.